

Joris-Karl Huijsmans in Tilburg

*Jef van Kempen**

'A propos, ton nom en hollandais est Joris-Karel Huijsmans. Tu a écrit de l'allemand'. Met deze opmerking besloot Constantijn Huijsmans op 26 december 1874 zijn brief aan zijn Franse neef, Charles-Marie-Georges Huijsmans, de zoon van zijn overleden broer Victor. De aanleiding voor de brief was het literaire debuut van zijn neef, in oktober van dat jaar, met een bundel prozagedichten: *Le Drageoir à épices*. Constantijn Huijsmans' opmerking betrof de naam waarmee zijn neef, om zijn Nederlandse afkomst te benadrukken, abusievelijk zijn eerste boek liet voorzien: Jorris-Karl Huijsmans. Om het geluk niet te tarten, herstelde hij deze vergissing later slechts gedeeltelijk. Als Joris-Karl Huijsmans zou hij een belangrijke rol gaan spelen in de Franse literatuur van het fin-de-siècle van de vorige eeuw.

Joris-Karl Huijsmans werd op 5 februari 1848 in Parijs geboren als zoon van de uit Breda afkomstige schilder Victor-Godfried Huijsmans en de Franse onderwijzeres Elisabeth-Malvina Badin.

Zijn vader, die vooral in het levensonderhoud voorzag door het illustreren van misaals en kerkboeken, overleed al in 1856.

De schilders

De schilderstraditie in de familie Huijsmans gaat terug tot het zeventiende-eeuwse Antwerpen; van de landschapsschilder Cornelis Huijsmans (1648-1727) bevinden zich ook nu nog werken in onder meer het Louvre en in de Hermitage in Leningrad.

De in 1776 in Breda geboren Jacobus Huijsmans was ook landschapsschilder en had zijn opleiding aan de Koninklijke Academie van Antwerpen gevolgd. Bovendien was hij tekenleraar aan de Koninklijke Militaire Academie en directeur van het Stadstekeninstituut in Breda. Het is dan ook niet verwonderlijk dat zijn beide zonen Constantijn en Victor, geboren in 1810 en 1815, voor hun opleiding ook naar de Antwerpse academie werden gestuurd. In het begin van de jaren dertig van de vorige eeuw trokken de beide broers naar Parijs. Traditiegetrouw slaagde ook Constantijn Huijsmans erin een zekere reputatie als landschapsschilder op te bouwen. In 1837 werd er echter een dringend beroep op hem gedaan naar Breda terug te keren, om de onderwijsfuncties van zijn inmiddels blind geworden vader over te nemen. Omdat de familie van dit inkomen afhankelijk was — er waren behalve de twee zoons ook nog zes dochters — kon hij zich onmogelijk aan zijn verantwoordelijkheid

onttrekken. In 1859 overleed Jacobus Huijsmans in Ginneken. Van de dochters waren inmiddels enkele tot een kloosterorde toegetreden; een van hen sleet haar dagen in het begijnhof van Turnhout.

Op 22 maart 1866 vestigde Constantijn Huijsmans zich met zijn zuster Oda in Tilburg, waar hij tot tekenleraar was benoemd van de toen net opgerichte Rijksschool Koning Willem II.

Vincent van Gogh was een van zijn eerste leerlingen.

De schrijver

Het schrijversdebuut van Joris-Karl Huijsmans was zeker niet gemakkelijk gegaan. Nadat de ene uitgever na de andere zijn *Le Drageoir à épices* geweigerd had, bracht zijn moeder hem in contact met de uitgever Het-

*) Jef van Kempen (1948) publiceerde eerder (met Rolf Janssen) in *Actum Tilliburgis* en *Tilburg* over Antony Kok, Theo van Doesburg en *De Stijl*, en verder o.a. poëzie in *De Dietsche Warande en Belfort*; studeert Cultuurwetenschappen.

zel. Edmond de Goncourt noteerde in zijn dagboek op 23 maart 1886 wat Huijsmans hem die dag over zijn debuut in 1874 verteld had: 'Een paar dagen later liet Hetzel hem vragen bij hem langs te komen en in een zeer onaangenaam gesprek gaf hij hem te kennen dat hij over geen enkel talent beschikte en daar ook in de toekomst nooit over zou beschikken, dat het afschuwelijk geschreven was en dat hij een soort Commune van Parijs in de Franse taal begon'. Hetzel verkondigde dat Huijsmans geestelijk gestoord was, 'als hij geloofde dat het ene woord beter was dan het andere, (...). En Huijsmans beschreef me zowel de onrust die deze gebeurtenis had gewekt in het hart van zijn moeder, (...), als de pijnlijke twijfels die in hem waren gerezen ten aanzien van zijn eigen talent'. Toch zou het boek uiteindelijk op Huijsmans eigen kosten bij uitgeverij Dentu verschijnen. Was de onrust bij zijn moeder het gevolg van het vernietigende oordeel van een bevriende uitgever, zelf had ze het manuscript niet gelezen; bij zijn oom Constantijn lag dat duidelijk anders. Uit het door hem geuite ongenoegen over het boek van zijn neef, bleek dat hij het wel degelijk goed gelezen had. Om de reactie van Constantijn Huijsmans op het boek in zijn eerder aangehaalde brief van 26 december 1874 op waarde te kunnen schatten, is het nodig iets te zeggen over de inhoud van deze bundel.

Het zal geen verwondering wekken dat ook Joris-Karl Huijsmans een grote voorliefde ontwikkelde voor de schilderkunst. Naast de vele kunstkritieken die hij publiceerde over de toen volop actuele impressionistische schildersbeweging, en in die tijd nog onbekende schilders als Gustave Moreau en Odilon Redon, besteedde hij ook geregeld lyrische bladzijden aan de schilders van het land van zijn vader. In *Le Drageoir à épices* beschrijft hij zijn indrukken van het werk van de zeventiende-eeuwse schilders Adriaan Brouwer en Cornelis Bega, waarmee hij als hartstochtelijk museumbezoeker in het Louvre had kennis gemaakt. De bundel, die sterk was beïnvloed door de prozagedichten van Aloysius Bertrand en Charles Baudelaire, bevatte verder onder meer stukken over het Parijse district Bièvre en de dichter Villon. Deze stukken oogstten veel waardering bij zijn oom, die hem dan ook uit de grond van zijn hart gelukwensde met deze 'met woorden geschilderde bladzijden'. Hij was echter bepaald geschokt uit de bundel te moeten vaststellen dat de belangstelling van zijn neef verder ging dan het werk van de Hollandse en Vlaamse schilders in het Louvre of het in woorden schetsen van het esthetische van een Parijse markt. Joris-Karl Huijsmans, die zijn schooloplei-

ding had gevolgd aan het Internaat Hortus en het Lyceum Saint-Louis, was in 1866, op achttienjarige leeftijd, als ambtenaar gaan werken op het ministerie van binnenlandse zaken, een traditie binnen de familie van zijn moeder. Zonder veel overtuiging zou hij zich in zijn vrije tijd nog een jaar aan de rechtenstudie wijden. Slechts met een onderbreking in het bloedige jaar 1870 — het jaar van de Pruisische belegering van Parijs, en de burgeroorlog die daarop volgde; het jaar waarin hij werd gemobiliseerd, maar na korte tijd wegens dysenterie weer naar huis werd gestuurd — stortte hij zich vol overgave in het Parijse literaire leven, waar zich in die jaren een ware omwenteling voltrok. Nadat in 1856 *Madame Bovary* van Gustave Flaubert en in 1865 *Germinie Lacerteux* van Jules en Edmond de Goncourt waren verschenen, kwam in 1867 Emile Zola met zijn roman *Thérèse Raquin*, die veel rumoer veroorzaakte en de feitelijke geboorte van het naturalisme betekende. Een belangrijk verschil tussen het naturalistische (moderne) en idealistische (ouderwetse) proza was het feit dat de volgelingen van Zola, waartoe ook Joris-Karl Huijsmans enige tijd behoorde, zich gingen toeleggen op het schilderen van de maatschappij in 'al zijn aspecten'. Dit laatste betekende onder meer dat in de literatuur de erotiek een belangrijker plaats ging innemen, en dat het idealistische vrouwbeeld zoals dat tot die tijd bestond, langzaam verdween. Hier komt dan ook het conflict aan het licht tussen oom en neef Huijsmans, beter gezegd tussen familie en neef, dat later nog tot in Constantijn Huijsmans testament zou worden uitgevochten. Ook *Le Drageoir à épices* bevatte enkele erotische passages en er figureerde, naar naturalistisch model, een prostituee in een van zijn prozagedichten.

Constantijn Huijsmans vroeg zich in zijn brief af welke keurige familie een meisje zou toevertrouwen aan een man die zelfs niet de kiesheid heeft te verbergen dat hij verscheidene maîtresses heeft. Verder schreef hij dat zijn neef nu wel kon zeggen dat het niet om

Afb. 2 Joris-Karl Huijsmans omstreeks 1896/97 (Collectie Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum 's-Gravenhage).

zijn persoon ging, maar om de situatie die hij schilderde, maar waarom dan zo'n onderwerp gekozen?

En hoe kun je een dergelijke situatie zo goed schilderen als je die niet kent? Het was een schot in de roos.

De brief die de 64-jarige Constantijn Huijsmans vanuit zijn Tilburgse atelier naar Parijs zond, de enige van hem aan zijn neef die voor zover bekend bewaard is gebleven, werd na nog wat mededelingen over de staat van de gezondheid van enkele familieleden, ondertekend met 'Je oom en vriend'.

De zigeuners

Joris-Karl Huijsmans zou in het vervolg zijn oom onkundig laten van zijn literaire verdere dingen, maar zijn sympathie voor hem zou er niet onder lijden. Samen met zijn moeder bezocht hij al in zijn kindertijd de plaatsen waar de familie van zijn vader woonde: Breda, Ginneken, Turnhout en later ook Tilburg. Als jonge man zou hij met zijn voorliefde voor het noorden, vakanties in Tilburg doorbrengen om vandaaruit reizen te kunnen maken naar de grote steden en musea van ons land, waarvan hij later verslag zou doen.

Door de goede ontvangst van *Le Drageoir à épices* in de Franse pers, werd Huijsmans in de gelegenheid gesteld te publiceren in de rubriek 'Croquis et Eaux-fortes' van het nieuwe tijdschrift *Le Musée des Deux-Mondes*. Van 1875 tot 1877 zou hij daaraan regelmatig bijdragen leveren, die voor een deel waren overgenomen uit zijn debuutbundel. Over Nederland verscheen in dat tijdschrift op 1 april 1875 'La Tulipe' en op 15 februari 1877 'En Hollande'.

De tekst die hij op 15 juli 1875 schreef werd zoals zoveel andere uit deze zeer produktieve periode, niet in *Le Musée des Deux-Mondes* opgenomen. Het is een impressie van een gebeurtenis tijdens zijn vakantie in Tilburg in augustus 1874: 'Un Campement de Bohémiens'.

Afb. 3 Het Ven, later Piusplein genaamd, zoals dat er in de tijd van J.-K. Huijsmans moet hebben uitgezien (Collectie Gemeentearchief Tilburg).

Een zigeunerkamp door J.-K. Huijsmans

Vorig jaar, op een mooie augustusavond, was ik in Tilburg in Holland, bij mijn oom, de schilder. Het werd al donker en door de grote vensters die het atelier verlichtten, viel nog slechts een zwak en troosteloos licht naar binnen; ik was verdiept in een collectie gravures van Luyken, een fenomenaal kunstenaar die Callot evenaart zo niet overtreft, toen de deur openging. De dienstbode kwam binnenstuiven, terwijl ze uit volle borst schreeuwde: —O mijnheer! O mijnheer!

— Hee! wat is er? — Ik ga naar buiten, de deur van het huis staat wijd open, mijn oom en tante zijn druk aan het praten, er bevinden zich heel veel mensen op het plein; de stad Tilburg is in rep en roer. Overal hebben zich mensen verzameld, al gebarend en pratend wijzen zij in de richting van de populierenlaan, die zich uitstrekt zover het oog reikt, mannen die elkaar aan de mouw trekken, elkaar bij de knoop van hun jas pakken, vrouwen die met veel gebaren en geknipper van de oogleden en onder onophoudelijk hoofdschudden commentaar leveren op de redevoeringen van hun mannen, terwijl een enorm lawaai van rammelend oud ijzer weerklonk en zes karren overladen met tentzeilen, palen, mannen, vrouwen, kinderen, alles in grote wanorde op elkaar gestapeld, de laan opreden en zich in een cirkel rond de grote groen geworden poel, in het midden van het plein, opstelden.

De aankomst van deze karren was een gebeurtenis van belang. De burgemeester maakte zich los uit de groep waarin hij stond te praten, stelde zich op met zijn rechterbeen vooruit, veegde zijn lippen af met een zijden zakdoek, kuchte, spuwde, en richtte met luide stem het woord tot de zojuist aangekomenen... Deze leken zich weinig van zijn woorden aan te trekken. Vrouwen met flonkerende ogen, met blinkende tanden, gekleed in onbeschrijflijke lompen, in haveloze hemden die door hun scheuren naakt blank vlees lieten doorschijnen, sprongen van de wagens, paktten de zeilen, de palen, de kinderen vast, en wierpen alles op de grond in de modder.

De burgemeester was ontsteld en kon geen woord meer uitbrengen. In de laatste kar was het een voortdurend gekrioel; men onderscheidde, hier en daar, in de deining van het dekzeil dat heen en weer bewogen werd, bovenlijven van oude vrouwen met verwarde haren en halfnaakte mannen, hoofden van dreumesen, verwilderd en modderig; zodra dit klein grut de grond had geraakt, begonnen ze rond te sluipen als een troep jonge wolven, iedereen die hen aankeek aanklampend en in alle mogelijke talen vragend om geld en brood. De mannen stapten op hun beurt uit en gingen in een kring in het gras zitten, en terwijl zij zich uitstrekten, sjofel en schitterend, onder hun verwarde haardos, in het harnas van slijk dat hen geheel bedekte, wierpen de vrouwen de resterende stokken en waterketels, die wanhopig leken te klinken door hun botsing met stenen en palen, op de grond.

In een oogwenk was het vuur aangestoken en waren de tenten opgebouwd. De zigeuners droogden zich, de paarden graasden gretig onverschillig waar, de vrouwen en kinderen vroegen, niet als bedelaars om een aalmoes, maar als vorsten die

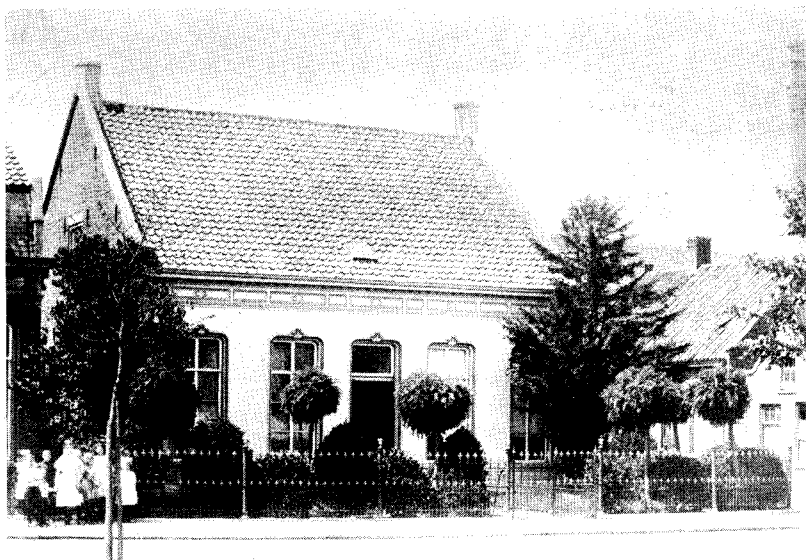
gen Huijsmans' eigen verwachtingen in kreeg *A Rebours* grote bijval. Een recensent kwam tot de bijna profetische bespiegeling dat Huijsmans niets anders overbleef dat de keuze tussen de vuurmond van een pistool en de voeten van het kruis. Het werd het kruis.

Na zijn roman *En Rade* verscheen *La Bas*, een studie van het satanisme, in een periode waarin Huijsmans sterk onder de invloed stond van allerlei curieuze occulte bewegingen. In 1892 ging hij voor de eerste maal in retraite in het klooster van de benedictijnen 'Notre Dame d'Igny'. In 1895 volgde toen de roman *En Route*, het verslag van zijn bekering tot het katholicisme. Frans Erens schreef daarover: 'Men moet katholiek zijn of zijn geweest om het boek te begrijpen.' Zijn aansluiting bij het katholicisme werd zeer omstreden, zowel door katholieken als niet-katholieken. Het leidde tot felle polemieken in de Franse pers. In een interview naar aanleiding van de dood van Huijsmans vertelde zijn Nederlandse vriend, de schrijver Arij Prins over deze periode: 'Zijn zwenking naar den kant van het katholicisme, het monnikschap, wel, ik houd het er voor, dat — met veel andere oorzaken natuurlijk: zijn haat aan z'n eigen tijd, zijn afkeer van het commercialisme — ook het uitgeput raken van zijn stof er reden toe gegeven heeft. Huijsmans schreef nooit over iets wat hij niet precies wist'.

En Route, *La Cathédrale* en *L'Oblat* waren zijn bekeringsromans. Er zouden tot zijn dood nog veel 'katholieke' werken van hem verschijnen, o.a. de bekende hagiografieën over Sint Lidwina en Don Bosco. Ze werden grif verkocht. Twee jaar lang woonde Huijsmans naast het benedictijnenklooster in Ligugé, totdat het klooster moest sluiten en hij naar Parijs terugkeerde.

In 1906 bleek Huijsmans aan keelkanker te

Afb. 7 Het huis van C.C. Huijsmans aan het Ven, waar J.-K. Huijsmans in 1874 verbleef (Collectie Gemeentearchief Tilburg).

lijden. Na een lang en treurig sterfbed — hij weigerde morfine-injecties omdat hij ervan overtuigd was dat dit lijden hem door God werd opgelegd — stierf hij op 12 mei 1907. Zijn vriend Lucien Descaves, de latere oprichter van de 'Société J.K. Huijsmans' bezocht hem nog een half uur voor zijn overlijden. Hij trof Huijsmans, berustend in de dood, een sigaret in de hand. Op 15 mei 1907 werd Huijsmans op het kerkhof Montparnasse begraven, in de pij van een benedictijner monnik.

Nog eenmaal lieten zijn Nederlandse familieleden van zich horen: om te informeren naar de erfenis van hun beroemde Parijse neef. Ze werden in het testament niet genoemd.

Bronnen

- Robert Baldick, *The life of J.K. Huijsmans*, Oxford 1955.
- *Bulletin de la Société J.K. Huijsmans* Verschijnt regelmatig vanaf 1928. 'Un Campement de Bohémiens' werd opgenomen in nr. 25 (1953), de brief van Constantijn Huijsmans aan J.K. Huijsmans van 26 december 1874 in nr. 3 (1930), en 'En Hollande' in de eerste versie in nr. 33 (1957).
- Jan Siebelink, 'Joris-Karl Huijsmans, een canailleus modernist', *Maatstaf*, januari 1975.
- 'Huijsmans. Geflambeerde punch voor de geest', *Haagse Post*, 12-11-1977.
- Herman Robbers, 'Charles-Marie-Georges (dit: Joris-Karl) Huijsmans, een gesprek met Ary Prins', *Elseviers geïllustreerd maandschrift*, januari 1908.
- Frans Erens, *Literaire wandelingen*, Amsterdam 1906.
- Pie Duployé, *Huijsmans*, Brugge 1968.
- Prof. Dr. H.F.J.M. van den Eerenbeemt, *De Onbekende Vincent van Gogh*, Tilburg 1972.
- 'Constantijn Huijsmans, tekenleraar van Vincent van Gogh', *Brabantia*, jrg 21, 1972 nr. 1.
- Leo den Os, 'Het naturalisme in Frankrijk en Nederland', *Bzzlletin*, nr. 99, oktober 1982.
- Edmond en Jules de Goncourt, *Dagboek*, vertaald door Leo van Maris, Amsterdam 1985.
- Jaap Goedegebuure, *Decadentie en literatuur*, Amsterdam 1987.
- Brief d.d. 18 oktober 1907 van de Nederlandse Consul in Parijs aan notaris A.J.A. Verschraage, Breda. G.A. Breda.
- Thieme-Becker 1925.
- Gemeentearchief Tilburg. Dossier C.C. Huijsmans.

Van J.K. Huijsmans in het Nederlands vertaalde werken:

- *Don Bosco* (Esquisse biographique sur Dom Bosco) — vertaling M. Molenaar M.S.C.-Tilburg 1935.
- *Tegen de keer* (A Rebours) — vertaling Jan Siebelink — Amsterdam 1977.
- *Op drift* (A vau l'eau) — vertaling Wim Raven, met een uitgebreide bibliografie Amsterdam 1979.
- *De Bièvre* (La Bièvre) — vertaling Jan Siebelink, met een inleiding van Rein Bloem — Utrecht 1983.

Vertaling van 'Un Campement de Bohémiens' door Jef van Kempen, Tilburg 1988. Met dank aan Jacqueline de Monchy.